

Astrid Lindgrens Småland

- fremvekst av en barnekulturell region

Kirsti Mathiesen Hjemdahl

Bergstien 14B
4631 Kristiansand
kirsti.hjemdahl@ikk.uib.no

Abstract

Owing to the numerous possibilities of linking countryside, author and narratives, Astrid Lindgren's Småland stands out as an exciting region in which to base a survey examining the interaction between the theme park and its surrounding area.

In Småland, it is not only the Astrid Lindgrens Verden Theme Park that stands out as thematic countryside. If one is acquainted with Astrid Lindgren's life and authorship, it becomes clear that it is almost impossible to visit Småland without simultaneously stepping into the worlds of the author. This applies particularly to the areas around Vimmerby, which is Lindgren's place of birth.

Thus Astrid Lindgren's Småland corresponds in many ways to the well-known analyses of the thematic countryside's power to banish traditional countryside to mere crossroads in a global network where time and space become insignificant.

In this article, however, classical ideological critical forms of understanding are set aside, in favour of an investigation of more phenomenologically inspired frames of interpretation. Instead of focusing on structural readings of the theme park's effect on the local surroundings, the limelight is directed towards the dimensions of experience and the thematic countryside's creative and cultural relocalising potential.

I Småland er det ikke bare temaparken Astrid Lindgrens Verden som gjør at regionen fremstår som et tematisert landskap. Kjenner man Astrid Lindgrens liv og forfatterskap, fremstår det nærmest umulig å gå inn i Småland uten samtidig å tre inn i forfatterens verdener. Spesielt i traktene rundt Vimmerby, som er Lindgrens fødeby. På grunn av de mangfoldige lag av koplingsmuligheter mellom landskapet, forfatteren og fortellingene står Astrid Lindgrens Småland frem som en spennende region å ha som utgangspunkt i en

utforsking av samspillet mellom temaparken og det omkringliggende landskapet.

Klassiske ideologikritiske forståelsesformer settes til side, til fordel for en utforsking av mer fenomenologisk inspirerte fortolkningsrammer. Fremfor å fokusere på strukturelle avlesninger av temaparkens innvirkning på de lokale omgivelser, rettes søkelys mot plassens erfaringsdimensjoner og mot det tematiserte landskapets skapende og kulturelt relocaliserende potensialer.

Nøkkelord:

*tematisert landskap
ideologikritikk
fenomenologi
plass-skaping*

Den nye byen og plassens fleksibilitet

Temaparker anses ofte som en av de viktigste kildene for avlokalisering av kulturelle fenomen, sammen med flyplasser, hotellkjeder og lignende globale fenomen (Hjemdahl 1995). ”Det er på samme tid alle plasser og ingen plasser; det er i landet, men ikke av det”, som kulturforskeren Alexander Wilson (1992) uttrykker det.

Det er ”en by uten en plass knyttet til seg”, sier arkitekten Michael Sorkin (1992:xi). Som mange andre, fremhever han hvordan temaparken kroppsliggjør alle karakteristikk ved det han omtaler som ”den nye byen”: 1) Splittelsen av alle stabile relasjoner til det lokales fysiske og kulturelle geografi, løsrivningen fra tilknytninger til ethvert spesifikt rom, det ikke-geografiske, 2) Dens besettelse overfor sikkerhet med stadig økende nivå av manipulasjon og overvåking overfor dens borgere, og med en oppblomstring av nye former for segregasjon, og til sist er 3) Denne nye byen en verden av endeløse simulasjoner (Sorkin, 1992:xiv-xv).

I temaparken presenteres glade, kunstferdige, narraktige og regulerte visjoner av fornøyelse, som et substitutt for den demokratiske offentlige verden, hevder Sorkin. Han mener parkene gjøres tiltrekkende ved å fjerne brodden fra en bekymringsfull urbanitet, fra tilstedeværelsen av fattigdom, kriminalitet, skitt og arbeid. I temaparkens private rom er det restriksjoner selv på yttingsfriheten, her finnes ingen demonstrasjoner, og som Sorkin uttrykker det, er anstrengelsen å kreve tilbake denne byen, selve kampen om demokrati. For den nye byen har ikke bare makt til å forbigå de tradisjonelle urbane landskap, men også å supplere dem, forvise dem til blotte gatekryss i et globalt rutenett hvor tid og rom virkelig er gammeldags (Sorkin, 1992:xv). Det er spennende å reflektere over disse

nokså klassiske ideologikritiske uttalelsene i lys av en fenomenologisk tilnærming til plassen. For Edward Casey (1998:337) er ”det primære med plassen er ikke plassen i seg selv, langt mindre denne plassen eller en plass (til og med ikke en veldig spesiell plass) – alle disse lokaliseringene innbefatter plass-som-enkel-tilstedeværelse – men det å være en hendelse som er i stand til å inkorporere ting på mange komplekse måter og med mange komplekse konsekvenser”. Han anser nemlig ikke plassen som en ren fysisk størrelse, men derimot som den mest fundamentale formen for legemliggjort erfaring: ”Gitt at vi aldri er uten persepsjon, betyr denne dialektikken at erfaringen alltid er stedlig formidlet. Det betyr samtidig at vi aldri bare er på plasser, men av dem” (Casey, 1996:19). Kultur utgår fra plasser, eller som Casey (1996:33) formulerer det: ”Gitt at kultur eksisterer må den eksistere et sted, og den eksisterer mer konkret og komplekst på plasser enn i tanker og tegn”. Akkurat som plasser samler kropp på svært kulturelt forankrete måter, forbinder kulturer kropp i konkrete omgivelser av steder (Casey, 1996:46).

Sosiologene Scott Lash og Mike Featherstone (1999) har pekt på hvordan folks tilknytninger til samfunnsinstitusjoner, arbeidsplasser og profesjoner har blitt oppfattet som altfor rigid. Slik de ser det, kan plasser inneholde den fleksibiliteten som vår tid roper etter, noe som på samme tid gir spillerom for forandring, tilfeldigheter og konkrete tilknytningsmuligheter. Fremfor å være én bestemt type ting (for eksempel fysisk, åndelig, kulturell, sosial), tar plassen på seg kvalitetene fra dens okkuperanter, mens den reflekterer disse kvalitetene i dens egen konstitusjon og beskrivelse og uttrykker dem i dens hendelse som en begivenhet: Plasser er ikke bare,

de skjer (i Frykman 2001a:119). Som Casey (1996: 27) påpeker, er det nettopp derfor de egner seg så godt til fortellinger.

Bachelard (2000) går enda et skritt lenger i sin studie av rommets poetikk, hvor han antyder at huset finnes like mye i oss, som vi finnes i det, og at det gjør noe med oss langt mer enn vi gjør noe med det. Omgivelsers rikdom og mangfold åpenbares ikke gjennom utredninger av motiv, komposisjoner eller strukturer, men ved at det vekker gjenklang, slår an toner som setter fantasien i bevegelse. Slik åpnes det opp for en fenomenologisk tilnærming, sier Jonas Frykman (2001a:93), hvor plasser ikke forsøkes forstås ut fra hva vi rasjonelt har tolket inn, investert i dem eller hvordan de konstrueres. I stedet handler det om å forstå hva de kan skape og gi opphav til, hvilket mangfold av resonans som oppstår i oss i møtet med dem.

Med en erfaringsbasert forståelse av plass som inngangspurt til temaparker, trer parkene ikke bare frem som form. De blir noe som skjer, eller i det minste noe som kan hende (Hjemdahl 2002). Gjennom å følge i fotsporene til dem som faktisk bruker og lever seg inn i temaparker, får man øye på hvordan temaparker har en evne til å gi substans og liv til imaginære verdener, til personlige og kulturelle identiteter. At de ikke bare kan sees som plasser som manipulerer og overvåker, men tvert imot plasser som åpner opp og gir muligheter for eksperimenter. De er plasser som er fylt med drømmer, fantasier, eventyr og fortellinger, i hvert fall for den som har evne og vilje til fantasi (Hjemdahl 2002).

Når Sorkin (1992a) nærmer seg temaparken, så hender den ikke. Men det er heller ikke Sorkins prosjekt. Den eneste konkrete erfaringen han refererer til, er da seriemorderen Richard Ramirez snur seg mot rettsalspublikummet idet han føres ut

iført håndjern etter domsavsigelse og snerrer: ”Vi treffes i Disneyland”. Ellers kan han finne på å begynne sine avsnitt med ”å reise der, er ikke halve moroa, det er hele moroa”, og avslutte ”for millioner av mennesker er Disneyland akkurat som resten av verden, bare bedre” – uten å bruke plassen mellom til annet enn å harselere med simulasjonens ubetydelighet og folks ønsker om å reise dit: ”Man har reist ingensteds til tross for at det ville vært like enkelt å reise til et sted” (Sorkin 1992a:216). Ikke én gang virker det som om Sorkin undrer på hva som hender i møte mellom temaparken og de besøkende. Selv om Sorkin (1992a:232) konkluderer med at ”den eneste måten å konsumere denne fortellingen på er å fortsette å bevege seg, fortsette å skifte kanaler, fortsette å gå videre”, er han mer opptatt av å finne temaparkens motiv og strukturer, enn hvordan den erfares eller gjøres.

Disse forskjellige tilnærmingene til temaparkene gjør meg nysgjerrig overfor denne allmenne, relativt udiskutable formeningen om at ”temaparken er en av de viktigste kildene for avlokalisering av kulturelle fenomen”. Er det virkelig slik at temaparkens stedløse simulakra kryper ut over temaparkens gjerder og legger seg som et kvelende teppe over den stedlig forankrede lokale kultur?

Når transformeres egentlig kulturelle fenomen fra ikke-stedlig til stedlig? Hva ligger i det å være stedbundet eller lokalt forankret? Er det slik at lokalisert kultur er så forankret til et sted at det ville slutte å opphøre om det ikke var på stedet? I så fall, hva er det egentlig da som er stedsforankret, hvis man skulle konkretisert? Strengt tatt, svært lite. Er det ikke i erfaringer av stedet at det vokser frem forståelser av hva stedet er? Derfor føles det som stedsforankret når de kulturelle fenomenene har befunnet seg på stedet lenge, når

Når temaparken Astrid Lindgrens Verden kommer til Vimmerby, får den Smålandske skogen nytt innhold. Betyr det samtidig at alle Lindgrenske lag over Småland er like stereotype og entydige?

man ikke har sett stedet uten.

Astrid Lindgrens Småland er en region som åpner opp for mangfoldige refleksjoner rundt hvordan temaparken møter de omkringliggende omgivelser. I Vimmerbytraktene fremstår temaparken Astrid Lindgrens Verden bare som én bidragsyter i tematiseringen av en region som på mange måter fremtrer som gjennomsyret av Astrid Lindgrens liv og forfatterskap. Slik sett kan Småland for så vidt fortolkes i lys av Sorkins nye byer, dette er en tematisert region. Likevel fremtrer scenarier av revitalisering og forsterkning av stedsforankring og lokale identiteter, som langt mer iøynefallende enn avlokalisering gjennom endeløse simulasjoner. Reisen til Astrid Lindgrens Småland understreker viktigheten av å ta utgangspunkt i det konkrete, både i forhold til stedet og erfaringene, når man ønsker å utforske samspillet mellom temaparker og omgivelser – mellom de nye byene og ja, hva heter

egentlig de gamle byene?

Astrid Lindgrens Vimmerby

Det var Astrid Lindgrens velkjente stemme som lød inne i hodet mitt, da jeg syklet ned bakken fra Vimmerby sentrum:

Om du någon gang har varit i en skog i Småland en tidig söndagsmorgon i juni, då minns du genast hur det är. Du hör göken gala och koltrastarna flöjta, du känner hur len den barriga stenen är under dina bara fötter och hur skönt solen värmer i nacken, du går där och tycker om lukten av kåda från granar och tallar och du ser hur vitt smultronen blommar i gläntorna (Lindgren et al. 1987:28).

Det var riktignok tidlig en lørdagsmorgen i juli i 1996, men jeg skulle ut i Astrid Lindgrens Småland. Selv om jeg aldri hadde vært her før, så var det akkurat som om jeg likevel visste hvordan det var. Bildene og minnene strømmet på etter hvert som landskapet tok form foran sykkelstyret. ”Kreatursmarknad” stod det på et skilt i bunnen av bakken og tankene fór til Emil som kom hjem fra auksjon på Backtorva med både en halt høne, en kilen hest, en gal ku, en bakespade og et fint skrin som skulle vise seg å inneholde et svært verdifullt frimerke som prosten kjøpte for 40 kroner. ”40 kroner. Det kan jeg jo få en halv ku for”, utbrøt Emils pappa hoderistende og skjønnte ingenting. Tilhengerfestet som stod strategisk plassert rett i krysset av veien og jernbanesvillene, var ikke like gjenkjennende: ”Motell Ronja – 25 ulike rum till olika priser 0492 – 15700”. Men jeg tok jo poenget. Dette er Astrid Lindgrens verden på mange forskjellige vis.

I selve Vimmerby kan man knapt bevege seg uten å få assosiasjoner til Astrid Lindgrens verdener eller Astrid Lindgrens

familiehistorie. Stiller man seg for eksempel opp på torget, selve hjertet av Vimmerby, og kikker opp mot kirken, ser man også på den spede begynnelsen til historien om brødrene Løvehjerte. Astrid Lindgren har selv fortalt: ”Jag gick på Vimmerby kyrkogård och läste på en gravsten: Här vila späda bröderna Fahlén, döda 1860. Då visste jag att det skulle bli en saga om döden och om två bröder”(Lindgren et al. 1987:49). De som kjenner Lindgrens familiehistorie, vet også at Astrids far Samuel August var kirketjener i samme kirke, og at Samuel August fra Sevedstorp fridde til sin Hanna i Hult på en benk i kirkeparken. ”Han hade fört sin älskade till kyrkparken. Där växte en hängask, under den stod en bänk, och på den bänken satte de sig. Den första april 1903 klockan elva på kvällen i yrande snöglopp – o, kärlek, hur rätt har inte aposteln som säger att du fördrager allting och uthärdar allting” (Lindgren 1985:23).

Vender man seg til høyre der på torget, ser man strøket rundt Båtsmannsbakken der mesterdedektiv Blomquist smøg seg omkring sammen med de røde roser. Snur man seg til venstre ser man Statshotellet, hvor familien i Junibakken var på ball og frøken Alva danset med feieren. På selve torgplassen har Emil vært på Vimmerby marked, og det er lett å forestille seg at julebodene fra Pippi og Junibakken også befant seg her. Det som står på torget nå, bortsett fra alle de parkerte bilene, er et stort lekeapparat formet som et sjørøverskip. Meningen er at det skal illudere Hoppe-dora, det skjønner man når en ser opp i masten hvor Pippi og Nilson står og speider utover plassen.

Går man rundt i gatene i Vimmerby, griper man seg i å undres hvilken butikk det var Pippi kjøpte 18 kilo karameller i, om borgmestergården der Emil kom ridende inn på hesten Lukas midt under

borgermesterens fødselsdagsfeiring fremdeles finnes, om det er det huset som fru Petrell bodde i. Det er nesten sånn at en venter at Pippi, Emil eller Marikken selv skal komme løpende rundt et hushjørne, akkurat som de gjør inne i temaparken Astrid Lindgrens Verden.

Barndomshjemmet til Astrid Lindgren ligger omtrent midt mellom Vimmerby sentrum og Astrid Lindgrens Verden. Det er et gammelt hus, som hun bodde i frem til hun var 13. ”Når det var dålig vær lekte vi inomhus. I sängkammaren lekte vi ”inte stöta golvet”, en lek som Pippi Långstrump brukar leka. Den har hon lärt sig av mig” (Lindgren et al. 1987:11). Da Astrid Lindgren var 13 år flyttet hun inn i det store nybygde hvite huset på Näs, som ligger kun noen meter fra det gamle. ”På den verandan lät jeg sedermera Pippi Långstrump placera sin häst. Och i köket fick Pippi grädda sina pannkakor” (Lindgren et al. 1987:14). I uthuset er Emils snekkerbod vegg i vegg med matboden, akkurat som på Katthult, Lønneberget, Småland. Men det er kanskje Bakkebygrenda som har hentet mest fra Näs: ”Vi lekte jämt, morgon, middag och kväll, precis som barnen i Bullerbyböckerna. Det är sant, det som står der” (Lindgren et al. 1987:10).

Det var i Sevedstorp at filmene om Bakkebygrenda ble spilt inn. Bakkebygrendas Midtgården var barndomshjemmet til Lindgrens far, og det var her jeg var på vei der jeg syklet av gårde gjennom Smålandsskogen den lørdagsmorgenen. Det skulle være marked i Sevedstorp den dagen, og jeg ville være med. Boder med all verdens til salgs, hesteridning, kafé, hopping i høyet, demonstrasjon av gamle håndverksteknikker. Nesten som auksjon i Backtorva eller Vimmerbymarkedet, så jeg for meg. Så ville jeg se Nordgården, Midtgården, Sørgården. Kanskje jeg også ville få

øye på barna fra Bakkebygrenda? For-
nemme Astrid Lindgrens tilstedeværelse?
Eller hennes fars, Samuel August? Etterpå
ville jeg sykle videre til Gibbesryd, noen
kilometer lenger vest. Eller Katthult, som
det er mer kjent som. Det var der Emil-
filmene ble innspilt.

Det var innspillingen på Gibbesryd som
satte fart på det hele, egentlig. Året etter at
filmen ble sluppet, kom det rundt 10 000
mennesker for å se på Katthult. For folket
på Gibberyd kom de helt overraskende.
Kunne dette være noe å se på, det er jo bare
et vanlig hus? Tenkte de. Parallelt spurte tre
familier fra Vimmerby om de kunne få lov
til å sette opp Katthult på Ekesjö, et område
av Vimmerby som tidligere hadde tilhørt
Näs og hvor Astrid Lindgren lekte mye som
barn. Ja, det fikk de gjøre så lenge det ikke
skulle koste noe for barna å gå der. Det opp-
bygde Katthult i halvminiatyrstørrelse ble
en suksess, og neste år spurte de om de også

kunne sette opp Villa Villekulla. For å gjøre
lange historier korte, så begynte smålend-
ingene å stole på at folk ville komme tilbake
år etter år. Veien til Gibbesryd ble dobbel-
skiltet med Katthult, og de to husene på
Ekesjö ble til temaparken Astrid Lindgrens
Verden.

I dag heter gatene i Vimmerby Kajsa
Kavats gränd, Astrid Lindgrens gate,
Alfreds gränd, Röda rosens gata, Emils
gränd. Samme inspirasjon ser man gå igjen
innenfor spise- og overnattingsteder. Til og
med selve byen Vimmerby har skiftet navn:
Astrid Lindgrens Vimmerby heter det i
offisielle presentasjoner fra Vimmerby
kommune og Turistbyrået i Vimmerby
(www.vimmerby.se). Turistsjefen er over-
lykkelig for den tydelige koplingen mellom
Vimmerby og Astrid Lindgren; ”Hadde vi
ikke hatt Astrid Lindgren, så hadde det
vært et sted man hadde stoppet for å drikke
kaffe på vei til Øland eller Västervik”. Nå er

*Det var innspillingen av Emil-
filmene på Gibbesryd, som satte
i gang en sekulær valfart i
Astrid Lindgrens fotspor.*

det årlig rundt 350 000 mennesker som kommer til byen og langt over 90 % antas å komme nettopp på grunn av Lindgren. ”Astrid Lindgren er det viktigste vi har i Vimmerby. Og kommer alltid til å være. For hun kommer til å leve videre. Hun er jo ingen trend”, sier turistsjef Christina Thorsteinsson.

I Astrid Lindgrens barndomshjem, Näs, har de åpnet dørene for publikum. Det vil si, noen av dørene. De tre brordøtrene til Astrid, som overtok Näs etter sin far, åpnet Boa sammen med sine familier. Her har de en liten salgsbod og inviterer på omvisninger i Emils snekkerbod og matboden. Gjennom å åpne deler av Näs har familien større muligheter for å styre menneskene, som uansett kommer, utenom gårdens to hovedhus. Men det er ikke det som er hovedårsaken, forteller Barbro, en av niesene til Astrid Lindgren:

Vi kjenner faktisk et veldig ansvar for å forvalte dette, som vil jeg påstå er en riksinteresse. For det er så veldig mange mennesker som kommer hit og vil se og kjenne atmosfæren, ja, og være med på det som en gang inspirerte Astrid til å skape disse bøkene. Jeg tror det var mye miljøet som gjorde at hun skrev det hun skrev (BA, 1996).

Astrid Lindgren sine eventyr har tatt plass i Vimmerby. Fortellingene er aldri langt fra landskapet, liksom landskapet er til stede i fortellingene. De kan sies å høre sammen på en måte som Astrid Lindgren selv har beskrevet presist:

I markerna runt omkring oss utspelades allt vad vår fantasi kunde tänka ut, alla sagor, alla äventyr vi hittade på eller läste om eller hörde om hände ingen annanstans än där, ja till och med våra

sånger och böner hade sin givna plats ute i den natur som omgav oss. ”Gud som haver” till exempel, den började vid vedbodknuten og slutade vid diket bakom brygghuset, det var i varje fall självklart för mig. Men när jag en gång händelsevis kom att nämna detta för Gunnar, sa han bestört: ”Men är du galen! Gud som haver går ju bakom lagårn! (Lindgren, 1985:74).

Forventninger, fluer og magiske øyeblikk

At Astrid Lindgrens Verden i hvert fall går langs veien fra Vimmerby til Marianne-lund, skjønte jeg i løpet av sykkelturen til Sevedstorp. Til tross for at veiene var blitt asfaltert og at ”atemobilene” suste fortløpende forbi meg der i veikanten, hadde jeg ikke noe problem med å leve meg tilbake i tiden. Til fortidens bondekultur hvor grindåpning, lek, fattige bondegutter, bare føtter på myk mose, kuhager, hjemmelaget palt osv, var med på å skape det Småland som Astrid Lindgren har formidlet. Jeg klarte til og med å fornemme lukten av blomster, høre den stille roen som kan være i smålandsskogene og jeg nynet på de forskjellige Lindgren-sangene som hadde festet seg i hodet mitt etter flere dager i Lindgren-land.

”För att platser skall kunna svara på frågor om identitet”, sier Frykman (2001a :99) så ”behöver de vara utrustade med en biografi, en livshistoria, en fråga som ständigt öppnar sig mot nya tolkningar och överraskande insikter. Så ser vi också hur det som är lokalt på nytt befolkas och fylls med nygamla berättelser och mysterier som passar vår tid. Då är det inte platsens historia man söker utan dess ambiens, dess själ och förmåga att samla minnen och drömmar.”. For meg åpner Astrid Lindgrens Verden opp for mye. Her møter min egen biografi land-

skapets biografi. Gode barndomsopplevelser vekkes til live. Fornemmelsen av en annen tid trer frem, selv for meg som kommer fra et annet sted og et annet land. Dette veldig nasjonale svenske og lokale smålandske landskapet, refererer samtidig transnasjonal kulturarv. Og til transnasjonal lokalitet. Når jeg tenker på min egen familiehistorie, dukker det opp bilder fra Lindgrens fortellinger. Når jeg sykler gjennom det Lindgrenske landskapet, begynner jeg å tenke på mine besteforeldres oppvekst på Sørlandet.

Helt til bakken ble såpass bratt at jeg måtte ned i første gir. Sangen ble redusert til pusting og farten til et minimum. Dermed kom fluene. Digre, svarte fluer som bet seg fast, og ikke slapp før de hadde sittet der en stund. Au. Jeg viftet og slo og vinglet avgårde på sykkelen. Såpass mye at bilene tutet. Jeg hoppet av sykkelen og småløp mens jeg forsøkte å få fluene til å forsvinne. Men det kom bare enda flere. Jeg hoppet opp på sykkelen igjen, trådde til det jeg kunne og fikk sykkelen opp i andre gir. Det var egentlig for tungt for meg, jeg kjente at melkesyren begynte å melde seg, og så pustet jeg ikke lenger. Jeg prustet. Men det hjalp. Fluene forsvant. Jeg syklet fra dem. Men bakken var lang og lengre enn lang. Før jeg var oppe på toppen, måtte jeg stoppe opp flere ganger for å hente meg inn igjen. Resultatet var hver gang det samme. Fluene kom tilbake.

Dette hadde ikke Astrid Lindgren forberedt meg på. Jeg spolte gjennom de indre eventyrbildene for å lete etter flue-scener. Men, nei da. Da Emil danset avgårde gjennom skogen for å hente Krøse-Maja (den gangen med tyfisen), da barna fra Bakkebygrenda var ute og fisket den første sommerferiekvelden, eller da Pippi og Tommy og Annika var på tur til øyen i Mossjön og ”försmäktade utan snus i två

dagar”, da var det ingen fluer. Heller ikke da Emil og Ida var på jordet med lunsj til slåttekarene.

Astrid Lindgren-stemningen var som tryllet vekk, der jeg strevde opp bakkene. Fortid ble nåtid, barndomsminner og portgutter var som blåst bort. Jeg følte meg litt idiotisk som hadde opplevd Vimmerby og traktene rundt som så Astrid Lindgren, at jeg faktisk ble overrasket over å møte fluer inne i en varm skog midt på sommeren. Var ikke det skrekkelig naivt av meg? Det er vel egentlig noe av den samme mekanismen som det snevet av skuffelse jeg kjenner etter å ha vært i Mariannelund. På bussen på vei til Mariannelund har jeg mimret om lille Ida som henger der høyt oppe i flaggstangen og er så fornøyd fordi hun kan se helt til Mariannelund. Jeg tenker på Emil som kjemper seg gjennom snøstormen for å få Alfred til doktoren i tide og får en fornemmelse av hvor langt det må ha vært. Nå har jeg jo vært begge steder. Det er faktisk en ganske lang bit. Litt av en bragd. Hva med den gangen Emil kjørte samme strekning, men da sammen med sine foreldre og med en suppebolle over hodet. Så kommer jeg til Mariannelund, og så er det overhodet ingenting som gir gjenklang. Det å reise rundt i Småland på leting etter Astrid Lindgrens Verdener uten å finne dem, er jeg ikke alene om. ”Det er masse turister som reiser dit. Til Lønneberget og til Mariannelund. Og kommer veldig skuffet tilbake”, forteller Barbro på Näs. Turistsjefen i Vimmerby kjenner også godt til fenomenet:

Man trodde jo ikke det var sant at det fantes noe som het Lønneberget. Man trodde at det var noe hun hadde funnet på, navnet Lønneberget. Men så finner man det på kartet og synes det er kjempespennende, og så reiser man til

Lønneberget. Akkurat Lønneberget finnes jo, men det er ikke koplet til filmen. Der oppe finnes det ingenting idag å se på (CT, 1996).

Opplevelsen av Astrid Lindgrens Småland kan tolkes trinnvis, i form av flere faser. Den første: Full av forventninger, sykler jeg av gårde. Entusiastisk, åpen for verden, og føler eventyrene tar plass ved enhver detalj i landskapet. Min egen barndoms eventyr-opplevelser og familiehistorie vekkes til live.

Så kommer andre fasen brått og brutalt idet fluene biter seg fast, og Astrid Lindgren forsvinner. Landskapet trer frem slik det *er*, bratt, varmt, ensformig og uten poetiske kvaliteter. I hvert fall slik jeg opplevde det. Det var kanskje ikke så mange illusjoner som brast i møte med fluene. Heller ikke så mye skuffelse eller følelse over å ha blitt lurt, egentlig. Selv om jeg føler meg nokså naiv, som blir overrasket

over å møte fluer i Småland.

I det ligger den tredje fasens magiske øyeblikk. Det at jeg faktisk levde meg så inn i landskapet og Astrid Lindgren, at jeg faktisk ble overrasket over møtet med de u-Lindgrenske fluene. Landskapet ble også gjenfortryllet, i form av at det på nytt gav bilder og assosiasjoner til andre tider, andre historier og egne minner.

Da landskapet begynte å flate ut så jeg skiltet: Sevedstorp – Bullerbyn, inn til venstre. Den nokså sterkt trafikkerte riksveien ble erstattet av en landevei, et kupert terreng, åpnere, mer grønt, mer ro, beite med både hester og kuer helt ut i veikanten. Sekelskiftets Småland kom langsomt tilbake i form av Lindgrens figurer og fortellinger: Var det Lukas tro, den hesten der? Pelarne, var det ikke der Samuel August for første gangen fikk øye på Hanna, ni år gammel, fra Hult? Mens jeg syklet inn til Sevedstorp, så jeg tydelig for meg Samuel August som hinket bortover den samme

Sekelskiftets Småland trer frem gjennom Astrid Lindgrens fortellinger; er det Lukas tro, den hesten der?

veien med en sko på og en av. Han hadde fått gnagsår og ”jag önskede mej en cykel så det var unnlit att dä inte kom opp en ur jola” (Lindgren 1985:11).

I Bakkebygrenda var det marked. Det var akkurat like forunderlig som barndommens torghandel med sanitetsforeningen. Egentlig litt kjedelig, men likevel er det et eller annet som gjør at man kommer igjen og igjen, år etter år. Det var tydelig at markedet var møteplass for smålendinger som kjente hverandre; det var hei, og lenge sen, og trevligt. Folk kjente hverandres navn og man kunne få inntrykk av at det å gå på markedet i Bakkebygrenda, det var noe man gjorde. Som en vane, en rutine, noe man ikke tenkte over om man skulle gjøre, men bare gjorde. En smålandsk tradisjon? Dialekten, ostekaken, de korsstingsbroderte Pippi-kortene, vennligsinnede gamle-dager-konkurranser, utstillingene av gammelt håndverk, bodene med brukte ting til salgs, souvenirboden med alskens Bakkebygrenda-produkter. En lun og vennlig atmosfære. Her var det ikke ensomt, slik som i temaparken. Det følte ikke som jeg var ”a matter out of place”, selv om jeg ikke red på ponni, hoppet i høyet eller kjøpte brus fra brustreet. Tvert imot gled jeg rett inn i miljøet, bare ved å gå rundt og betrakte, småsnakke litt, drikke kaffe ved langbordene, kjenne på atmosfæren. Det var som om jeg fikk være med på noe som ikke var der for meg, turisten. Det var en følelse av å få være med på noe litt ”autentisk”, ”ekte smålandsk”, som et danskt turistpar jeg drakk kaffe med, formulerte det. Iblant var det som kjente ansikt skilte seg ut fra folkemengden; det lignet på Albert, var ikke det frk. Buck, gud, der er jo KrøseMaja.

På Katthult var det mest turister. Som meg. Som reiste i Astrid Lindgrens fotspor. Som kom til Katthult for å se snekkerboden, gården, matbua. Og som fikk se perspektivene; hvor de faktisk kommer fra og

går til når de går ut på gårdsveien, hva som ligger utenfor grinden, og hvor langt det er å løpe fra huset og til snekkerboden. De fleste gikk også inn i historiene selv: ”Förgrömmade unge – Aaanders, Guunnn-aar, liidaaa, Liiiiiinnna, Eeeemmm-iiiiill”. En kunne kjenne igjen Astrid Lindgren i de små barna som løp rundt på Katthult; der var flere Katthult-navn, og de hadde både mysse og bysse. Selv syntes jeg det var spesielt å sitte i hagen foran kjøkkeninngangen til Katthult, den inngangen der Anton tar på seg støvlene som er fulle av vann fordi Emil skal se om de er vanntette, og snakke med gårdseierne. Å få høre historien om hvordan en film endret så mye for mormor og resten av familien, fra en av gårdens ”barnebarn”: Mormor bodde på gården da hun i begynnelsen av 70-årene fikk forespørsel om Gibbesryd kunne være Emil-filmens Katthult. Hun bodde i huset de to og et halvt årene filminnspillingen varte, og da filmfolket forsvant tok Emil-turistene over. Filmen skapte en turistvalfart i Emils fotspor og i 1976 var det verst: Da var det så mye folk på gården at det gikk ikke å kjøre med bil på veien her. Mosteren, altså en av gårdens døtre, minnes også:

Da filmene kom ut, så kom det en hel del folk. Senere ble de jo sendt på TV, i 75, og da var det en fullstendig invasjon her. Da var det så tett med folk. Det begynte klokken 7 om morgenen og hold på frem til klokken 11 på kveldene. Mamma bodde jo alene i huset her. Ja, og hun var jo overhodet ikke forbedret på det her. Vi hadde jo ikke noe salg eller noen ting. Det bare hendte.

Hvordan reagerte dere da?

Hvordan mamma reagerte. Ja, på en måte syntes hun kanskje det var morsomt. Men samtidig sa hun at ”Her venter de på at Emil skal komme ut, og

så får de kanskje se meg”. ... Dessuten hadde jo mamma alltid vært på landet. Vi hadde i hvert fall vært ute litt mer. Men for henne så var det jo en fullstendig omveltning. Men samtidig tror jeg hun syntes det var litt morsomt. Det er jo sånn med det meste, at mye er morsomt men det finnes kanskje en liten bakside ... Vi trodde hvert år; Ja, de kommer i år også, men neste år kommer det nok ingen. Nå har det gått 25 år siden det begynte, og det kommer like mye folk. Ja, det er ikke like mye som i 76. Det er det ikke, men mange kommer likevel ... Nå vet vi at det kommer folk til neste år også (FG, 1996).

Ved begynnelsen av 80-tallet åpnet familien Katthultsboden, en liten kiosk med Emil- og Smålandsouvenirer, is og brus. Så begynte de å ta 10 kroner i inngangsbillett for voksne over 15 år. Idag drives gården av de tre søsknene som har hatt gården som barndomshjem, og barnebarn dukker opp nå og da som ekstrahjelp gjennom sommeren. Ingenting tyder på at trafikken til Gibbesryd – nei, Katthult – kommer til å avta. Det som kun skulle være en filminnspilling, ble til ny næringsvei for et gammelt gårdsbruk. Pengene turistene legger igjen, brukes til å vedlikeholde gårdsbygningene. Og som nevnt tidligere, var det valgfarten til Katthult som satte fart på turiststrømmen til hele Astrid Lindgrens Småland.

Plassen gjenfortrylles og fluene ble et intermeso, en påminner om hvor sterkt Astrid Lindgren og Småland og mine barndomsminner er knyttet sammen. Astrid Lindgren finnes ikke bare gjennom eventyrfortellingene og i landskapet, men hun finnes også i måten folk prater på og omgås med hverandre. ”Alle” kjenner sin Lindgren og det virker som om en del av det smålandske hverdagspråket innbefatter

Lindgren-sitat. ”Man må tørre å gjøre noe av og til, for hvis ikke er man bare en lort”, som Tommy Isaksson, en av initiativtakerne til Astrid Lindgrens Verden stadig forklarte sin entreprenørånd med. Ved hjelp av Astrid Lindgren får en uttrykt noe på en måte som gir gjenklang hos andre og som åpner opp for en felles referanseramme.

Blir det aldri for mye Astrid Lindgren?

”Vimmerby hadde ikke vært noen ting uten Astrid hadde fantes”, sier hennes niese Barbro. Men hun erkjenner samtidig:

Når man går og legger seg om kvelden så er man ganske trøtt av Astrid Lindgren. Det sier hun selv at hun er. Iblant så sier hun det. Om du visste hvor trøtt jeg er av Astrid Lindgren. Hun skiller på det, og på mennesket Astrid Lindgren, altså (BA, 1996).

Kan ikke denne sterke tilknytningen til Astrid Lindgren føles som en stram og begrensende fortelling som reduserer Smålands mangetydighet? Blir ikke plassen redusert til noe som skal bekrefte fortellingene? Med Sorkins ideologikritiske fokus på landskapets strukturelle dimensjoner, så fremstår Småland i høyeste grad som en ny by hvor plassen langt på vei reduseres til noe som bekrefter fortellingene. Nettopp fordi Sorkin utelukkende fokuserer på landskapet som form, ville han sikkert kunne ansett Astrid Lindgrens Småland som et godt eksempel på hvordan den nye byen har kraft i seg til å forvise det tradisjonelle landskapet til blotte veikryss i et globalt rutenett hvor tid og rom virkelig er gammeldags.

Selv om det ikke er høye og tydelige røster som opponerer mot Lindgrens grepet over Vimmerby, så kan det kanskje tenkes at det finnes en Vimmerby-boer eller to som

Det er åpenbart mulig å la være å forholde seg til Astrid Lindgrens Småland, selv om man sitter midt oppi det. "Helt greit for meg, jeg ønsker bare ikke noen del i det", sier eieren av Midtgården, som griller i fred og ro selv om "halve" Småland befinner seg på gårdsplassen foran huset fordi de deltar på marked i Bakkebygrenda.

mener at den Lindgrenske innrammingen rundt Vimmerby er med på å redusere byens mangfoldighet, som vil ha andre meninger når det blir for mye Lindgren, eller som kanskje til og med ikke liker at Astrid Lindgren kjøres frem så tydelig i landskapet. På samme tid som den Lindgrenske rammene rundt landskapet kan åpne for fellesreferanser, så kan den også ekskludere. For de som ikke kjenner, ikke får gjenklang, ikke føler tilhørighet til, eller ikke liker.

Til tross for at det i dag er fullt av håp i Vimmerby, finnes også en fare for rutini-

sering. At stedet låses til en viss tidsepoke. Det finnes en risiko for at den Lindgrenske innrammingen vil bli stående som en kulturarv som beskriver landskapet, mer enn at det er noe som får Vimmerby til å hende. At det blir en betoning på det som har vært, mer enn det som er. At det blir noe man har, fremfor noe man gjør. Når turistsjefen reflekterer over hvorfor hun mener at det er så feil at man har bygget Junibacken i Stockholm, kommer noen av disse begrensende elementene til overflaten:

At vi skal behøve å fortelle at det her hun vokste opp, det er her hun ble inspirert, det er her som er hennes miljø ... Her (i Vimmerby) er alltid forankret. Her kan du vise nøyaktig hvor hun er født, hvor hennes mamma bodde, hvor hennes pappa bodde, du kan forstå hvorfor Emil stod og tok imot portpenger. Jo, fordi han satt på en sånn port, da kan du tenke deg når hestevognene kom. Sånn så det ut her i Småland. Så kan du følge det opp. Her kan du leke, og så kan du høre hvordan det høres ut på teater. Ja, vi har et bra produkt ... Kalle Blomquist Gård er jo kjempekoselig, og i det kvar- talet har hun gått – her er grunnlaget, her begynte det. Det gjorde det ikke i Stockholm, der flyttet hun siden. Stockholm har ikke noe å gjøre med Astrid Lindgren, sånn. Riktignok, stor- bymiljøet har hun tatt der, Karlson på taket, men hennes tankesett som barn kommer herifra. Man vil naturligvis ikke være smålig, naturligvis skal man dele. Men ikke for mye (CT, 1996).

Faktisk flyttet Astrid Lindgren fra Vimmerby i en alder av 19 år, og bodde i Stockholm helt til hun døde 94 år gammel. Det vil si i over 70 år. Så til grunn for denne diskusjonen om hvem som "eier" Astrid Lindgren, ligger det en voldsom stereotypisering både av Lindgren og av Vimmerby. Som Jonas Frykman påpeker, er forutsetningen for at plassen kan forvandles til et spørsmål om eiendomsrett nettopp at den stereotypiseres og gjøres til en entydig bærer av budskap. "Platser som utsätts för sådant våld – antingen verbalt eller direkt fysiskt – blir entydiga och reducerade till sin innebörd", mener Frykman (2001:26).

Den ideologikritiske tilnærmingen er verdifull, fordi den retter søkelys mot de maktstrukturer som også er med på å forme og skape plasser, og som i høyeste grad er til

stede selv i Astrid Lindgrens Småland. Dette er landskap med stort potensiale til copyright-virksomhet, hvor kulturproduksjon fort kan forvandles til spørsmål om eiendomsforhold. Det er skjøre balanse- ganger mellom plassers dynamikk og stereotypisering, mellom mangfoldighet og entydighet. Men ofte får man inntrykk av at de stereotype og entydige uttrykk får vel mye oppmerksomhet, kanskje nettopp fordi de er mest iøynefallende?

Barnekulturelle regioner

Det kan ikke være noen tvil om at tema- parken Astrid Lindgrens Verden er kulturelt lokalisert i det omkringliggende landskapet, på flere måter enn det Sorkin antyder som konsekvenser ved den nye byen. Selv om Astrid Lindgren har kraft nok til å legge seg som et tydelig fortolknings- og erfaringslag over Småland, så oppleves det ikke som om Småland er utsatt for en avlokalisering av kulturelle fenomen. Snarere får man ikke bare et klart inntrykk av kulturelt samsvar mellom stedet og fortellingene, men også langt på vei en kulturell relokalisering. Gjennom Lindgrens fortellinger har Små- landsregionen fått ny tiltrekningskraft og fortolkningslag, som samtidig korrespon- derer med stedet slik det fremstod før for- tellingene.

Kanskje det er derfor det Lindgrenske laget ikke føles mer påtrengende, kvelende og reduserende av dem som kjenner plass- en gjennom større mangfold? Det er i hvert fall slik taxi-sjåføren jeg kjører rundt med i Vimmerby forklarer det. Sjåføren forteller at en gang i året ryddes Vimmerbytorget til det store Taberasset, og han lurer på om jeg har fått med meg at den dagen er i dag.

"Taberasset hva?", sier jeg.

"Taberasset, har du ikke lest Emil? Det er når han inviterte alle de gamle på kalas. Og

de fikk spise så mye de ville”, svarer han. ”Å, det er det du mener”, sier jeg og forter meg å understreke at ”ja visst kan jeg min Emil”. Sjøføren forklarer at det moderne Taberasset er en folkefest i Vimmerby, hvor man stenger av gatene rundt torget på kveldstid. Lokale musikkgrupper opptrer og folk danser, spiser og koser seg.

”Det blir aldri for mye Astrid Lindgren, da”, spør jeg.

”Å nei, ikke slik det er nå. Taberasset er jo ikke noe Astrid Lindgren har funnet på heller. Det er jo et gammelt ord som eksisterte før hun brukte det, da det er jo ikke henne egentlig”, svarer sjøføren.

Turistsjefen i Vimmerby lener seg til samme forståelse av forholdet mellom plassen og fortellingene; at Astrid Lindgren sine fortellinger er forankret i et virkelig landskap som fantes der før fortellingene, og at Lindgrens fortellinger nærmest er en videreformidling av kulturarv: ”Hun har gjort det riktig genuint smålandsk, det har hun. Hun har truffet spikeren på hodet. For det er de riktig gamle tradisjonene om hvordan det var her. Så det er jo også en historiebetraktning om hvordan man levde. Med piken. Alle hadde jo en pike. Og gutt. Egentlig er hun jo et stykke kulturhistorie.” Men touristsjefen erkjenner at det finnes en grense for hvor mye Lindgren-kobling Vimmerby tåler: ”Det må ikke bli for mye. Man må finne en balanse, så det ikke bare blir Pippi i hele byen. Enn så lenge er det ikke noen fare. Men man kan tenke på å bremse en gang”. ”Det har ikke vært noen diskusjoner i avisen eller noe sånt?”, lurer jeg på.

”Nei, vi er nå ganske stolte, tror jeg”, mener touristsjefen.

”Ja, for det er det som slår meg. Til tross for den enorme endringen som har vært, så virker folk enormt stolte”, istemmer jeg.

Nettopp denne stoltheten tror jeg også spiller en viktig rolle for hvordan folk ten-

ker rundt landskapets Lindgrenske innramming. Fra å være en ubetydelig, tilbake trukket, delvis resignert liten småby i en doven bakgård av Sverige, får Vimmerby gjennom Lindgren et tydelig fokus, med positiv gjenklang. Turistsjefen forteller:

Jeg var på mitt første oppdrag som touristsjef i Gøteborg i vår, og skulle treffe alle utenlandskontorene ... Jeg visste ikke helt hvordan jeg skulle legge det opp, sånn at de ville høre på meg. Da jeg kom, så de navneskiltet og hvor jeg kom fra. Da dro de i meg: Deg vil vi prate med. Jeg rakk ikke engang å åpne munnen. Vi vil prate med deg. Da tenkte jeg: Jeg har et sånt fantastisk bra produkt å selge. Mitt produkt selger seg selv. Bare jeg er der. Så må man bare kjenne at man er seriøs i det man gjør og bevare det og sånt. Men det er så kjent. Det er vi stolte over. Unge som flytter fra byen og begynner å studere andre steder, de kommer tilbake og er kjempestolte: ”De visste hvor Vimmerby var da jeg kom på høyskolen”. Da er de noen. For de har kanskje faktisk sett Astrid Lindgren når hun gikk til frisøren her oppe. Hun er så kjent, og vi er så stolte. Man er noen (CT, 1996).

Sjelden har Edward Casey (1993:xv) sin påstand om at ”plassens kraft er å rettlede og stabilisere oss, å minne oss på og identifisere oss, fortelle oss hvem og hva vi er i kraft av *hvor vi er* (og hvor vi ikke er)”, passet bedre. Når man kommer fra Astrid Lindgrens Vimmerby er man noen, som touristsjefen sier. Eller man blir noen i kraft av å være knyttet til dette gjenkjennelige, tydelige og attraktive som Astrid Lindgren representerer. Man blir noe som andre er nysgjerrige overfor, og som mange søker seg til. Ved hjelp av Astrid Lindgrens

Vimmerby vekker man gjenklang selv i ukjente omgivelser.

Gjennom en fenomenologisk tilnærming til Astrid Lindgrens Verden, blir det tydelig hvordan "den nye byen" ikke nødvendigvis lar seg karakterisere som ageografisk, manipulerende og simulerende. Det viser tvert imot hvordan landskapet åpnes opp, tilbyr muligheter og gir gjenklang hos dem som beveger seg der. Det blir tydelig at nettopp fordi plassen hender, så egner den seg så godt til fortelling, til leverandør av både personlige og kulturelle identiteter.

Det at plasser skapes er ingen ny erkjennelse. Når Orvar Löfgren (1993:90) for eksempel diskuterer hvordan det nasjonale territoriets magiske ladning oppstår, er det ut fra ulike former for symbolsk jordbinding av nasjonale tema: "På samme måte som atlasets skiftende farger forenkler og tydeliggjør nasjonene, så innebærer fremveksten av nasjonale landskap og scenarier at nasjonen tar *plass*, til disse arenaer lokaliseres stemninger, minner og myter av høyst skiftende art. Her skapes en kulturell fortetting av det nasjonale". Löfgren (2000) påpeker også at det nasjonales kraft ofte ligger slumrende i felt som er definert som ikke-nasjonale. Som for eksempel i barndomslandet, i ritualer, eller i barnehagekulturens behov for kulturelle rekvisita og bruk av materiell kultur. Prosesser som, ifølge Löfgren (2000:240), førte til Astrid Lindgrens Smålandsbygd ble det nye stedet for den virkelig svenske kulturarven. Kanskje de nasjonale tilhørighetene som uttrykkes gjennom barndomslandets kulturelle regioner også korresponderer bedre utover landegrensene, slik Astrid Lindgrens Småland gjorde for meg?

På samme måte som plassens kraft ligger slumrende i de kulturelle former som ennå ikke har blitt lokalisert, egner plasser

seg til fortellinger nettopp fordi de ikke bare er, men fordi de hender. Det er slik plassen innehar den fleksibiliteten som gjør at de ikke stivner så lett som institusjoner, arbeidsplasser og profesjoner, som Featherstone og Lash (1999) uttrykker det. Akkurat som de velkjente og forankrede fortellinger en gang har tatt plass i Vimmerby på en sånn måte at de i dag føles nærmest naturgitte, er også fortellinger som er knyttet til andre temaparker i ferd med å gi deres omkringliggende lokalsamfunn nytt innhold. Om ikke de nye barnekulturelle fortellingene fullstendig overtar plasseringen, så er de i hvert fall med på å konkurrere med det allerede kulturelt lokaliserte. Jeg tror likevel det er all grunn til å tenke gjennom hvilket forskningsfokus som ligger til grunn for de oftest automatiske vurderingene av temaparken som en av de viktigste kildene til kulturell avlokalisering. Når plassen tar på seg kvalitetene fra dens okkupanter, selv om mange av dem er små eventyrelskende med stor fantasi, så skapes potensialer for at plasser relokaliseres kulturelt like mye som de avlokaliseres.

Kildehenvisninger

- Bachelard, Gaston 1957/2000. *Rummets poetik*. Lund: Skarabé.
- Casey, Edward 1993. *Getting Back into Place. Toward a Renewed Understanding of the Place-World*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Casey, Edward 1996: How to Get From Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena. I: (red.) Feld, Steven & Keith. H. Basso. *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press.
- Casey, Edward 1998. *The Fate of Place. A Philosophical History*. Berkely: Uni-

- versity of California Press.
- Frykman, Jonas 2001. Till Vladimir Gortans minne. En fenomenologisk studie av monumentens förvandling. I: *Kulturella Perspektiv nr. 4*, Årgång 10, s. 23-25.
- Frykman, Jonas 2001a. Motovun och tingens poesi. I: (red.) Hansen, Kjell og Karin Solomonson. *Fönster mot Europa. Platser och identiteter*, s. 87-124. Lund: Studentlitteratur.
- Hjemdahl, Kirsti Mathiesen 1995. *Der eventyr blir virkelighet. På kulturanalytisk oppdagelsesferd i et dyreparklandskap*. Hovedoppgave IKK, Universitetet i Bergen.
- Hjemdahl, Kirsti Mathiesen 2002. *Turl/retur temapark. Oppdragelse, opplevelse, kommers*. Dr.art.avhandling, Universitetet i Bergen.
- Lash, Scott og Mike Featherstone 1999. Introduction. I: (red.) Lash, Scott og Mike Featherstone. *Spaces of Culture. City – Nation – World*. London, Thousand Oaks, New Dehli: Sage Publications Ltd.
- Lindgren, Astrid 1985. *Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid, Margartea Strömstedt, Jan-Hugo Norman 1987. *Mitt Småland*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Löfgren, Orvar 1993. Are we having fun yet? Approaches to the cultural analysis of consumption. *Opening note presented at the Fourth Conference on Research in Consumption, Amsterdam*.
- Löfgren, Orvar 2000. The Disapperance and Return of the National: the Swedish Experience 1950-2000. I: (red.) Annttonen, Pertti J.: *Folklore, Heritage Politics, and Ethnic Diversity. A Festschrift for Barbro Klein*, s. 230-252. Botkyrka: Multicultural Centre.
- Sorkin, Michael 1992. Introduction: Variations on a Theme Park. I: (red.) Michael Sorkin. *Variations on a Theme Park. The New American City and the End of Public Space*, s xi-xv. New York: Hill and Wang.
- Sorkin, Michael 1992a. See You in Disneyland. I: (red.) Michael Sorkin. *Variations on a Theme Park. The New American City and the End of Public Space*, s 205-232. New York: Hill and Wang.
- Wilson, Alexander 1992. *The Culture of Nature. North American Landscape from Disney to the Exxon Valdez*. Cambridge MA & Oxford UK: Blackwell.
- Muntlige kilder:**
- Barbro Alvtengen, intervjuet på Näs 23. juli 1996: BA, 13. juli 1996, 1 bånd: BA, 1996.
- Familien på Gibbesryd, intervjuet på gården 24. juli 1996, 1 bånd: FG, 1996.
- Christina Thorsteinsson, intervjuet i Vimmerby 25. juli 1996, 1 bånd: CT, 1996.